

Marián Čačík:
**Vliv judikatury Ústavního soudu na uspořádání vztahů církve a státu v
České republice**
oponentický posudek

Předložená doktorská disertace čítá 307 stran vlastního textu, je navíc opatřena shrnutími v polském a anglickém jazyce. Velmi vhodně jsou členěny použité prameny a literatura. Mezi zákony, které jsou uvedeny chronologicky, počínaje rakouským občanským zákoníkem z roku 1811, jsou uvedeny také zákony ústavní, nejsou zde podzákoné normy, kterým je, spolu s dalšími dokumenty, rezervován až pododdíl „Agenda vlády“, neboť se jedná především o vládní nařízení. Na návrhy zákonů a důvodové zprávy autor odkazuje z internetových zdrojů, rovněž tak na judikaturu Ústavního soudu ČR. Zde by snad bylo vhodné uvést, že publikačním médiem ústavního soudu je knižně vydávaná Sběrka nálezů a usnesení a navíc bývají nálezy publikovány rovněž ve Sbírce zákonů. Použitá odborná literatura čítá úctyhodných 128 položek, mezi nimi též internetové zdroje, ale především odborné právní studie, zejména konfesionalistická literatura psaná ponejvíce v jazyce českém (logicky vzhledem k pojednávané problematice), avšak též v jazycích polském a anglickém.

Již samotný úvod prozrazuje typický autorův styl. Do nezpochybnitelně odborného výkladu problematiky se mísí určitá jadrnost, zemitost, případně i nesmlouvavost v hodnotících soudech. Jistěže je tematika vztahu státu a církví v České republice žhavé politikum a zejména restituce církevního majetku budily vášně, avšak zvýšenou snahu o vytlačení církve z veřejného prostoru vidíme také v zemích, jež neprožily 40 let komunistické ateistické propagandy, kterou zde autor uvádí jako hlavní příčinu nechuti velké české společnosti (s. 9–10) a tím logicky i nechuti obdobně velké části české politické scény přiznat církvím práva, která jim podle požadavků spravedlnosti mají náležet. Již v úvodu autor rovněž přibližuje jádro, okolo kterého pak bude výklad judikatury českého ústavního kroužit. Na straně jedné označuje Ústavní soud ČR za „záruku a garanta ústavou zaručených práv a svobod a hodnot právního státu“ (s. 10), avšak zároveň shledává v rozhodovací praxi téhož úctyhodného orgánu soudní moci „určitou diskontinuitu jeho rozhodování, často v závislosti jeho momentálního obsazení“ (s. 11). Ze sedmi kapitol, které pak práce čítá, považuje autor za klíčový „triptych“ (jak on sám jej nazývá) tematik, o nichž ústavní soud nejčastěji rozhodoval, což jsou kapitoly 3. o autonomii církví a náboženských společností, 4. o církevních právnických osobách a 5. o církevním majetku a jeho restitucích.

První kapitola vhodně kontextualizuje celou tematiku tím, že se věnuje vztahům mezi církví a státem od první Československé republiky až do současnosti. Za poněkud neostrým problémem odlučky, které se se nastolilo v politickém i právním prostoru krátce po vzniku předmnichovské republiky autor rozpoznává nejspíše tehdy ještě nezdařený pokus o „rozsáhlou sekularizaci veřejného života, ne nepodobnou té, která byla provedena o 30 let později“ (s. 14), tedy komunistickým režimem po jeho nástupu k moci. Za první republiky se později naopak zdařilo přijmout pro církev finančně výhodný kongruový zákon a celkově důstojné postavení, neboť nelze zapomenout, jak autor zdůrazňuje, že představitelé státu museli brát „ohled na obyvatelstvo, jež se hlásilo ve více jak 80% ke katolické církvi“ (s. 22). K negativům první republiky autor počítá počáteční pozemkovou reformu, která směřovala

proti velkým vlastníkům půdy, mezi nimiž byla katolická církev na prvním místě. Jestliže se ve zpolitizovaných úvahách po roce 1989 objevily představy, že církev nikdy žádný majetek nevlastnila, pak autor upozorňuje v této souvislosti na „záborový“ zákon, který odnímá církevním a dalším subjektům skutečné vlastnické právo (s. 31). Kriticky se autor vyjadřuje také ke kazatelnovému (též: kazatelnicovému) paragrafu (s. 24), avšak ten měl být především obranou proti propagaci maďarské iredenty proti Československu. V souvislosti s představením prvorepublikového Modu vivendi je vhodné provést opravu: zatímco žurnalistické vyjadřování často bez rozlišení rozšiřuje pojem „Vatikán“, bylo by vhodnější hovořit zde o Svatém stolci (s. 36). Co se týče komunistického režimu, autor velmi výstižně vypočítává všechny nejhorší křivdy vůči církvi z konce 40. a začátku 50. let. Snad mohl zmírnit (na s. 40) alespoň krátké uvolnění Pražského jara z konce 60. let, které sice nepřineslo trvalejší výsledky (snad kromě opětovné legalizace za stalinské éry zrušené Řeckokatolické církve), avšak probudilo mezi věřícími značné naděje a tvořivé síly. Historický přehled končí obdobím bezprostředně po převratu roku 1989, kdy bylo přijato dílčí restituční zákonodárství, aby se mohl v Československu obnovit řeholní život.

Ve druhé kapitole autor představuje Ústavní soud, kde se také věnuje některým historickým okolnostem, souvisejícím s ústavním soudnictvím. Období komunistického režimu je podle autora obdobím „bezčasí ústavního soudnictví“ (s. 53). Obzvláště groteskní je stav po roce 1968, který je typickým příkladem toho, že naděje vkládané do reformního procesu „pražského jara“ se nemohly uskutečnit. Ústavní zákon o československé federaci (č. 143/1968) ústavní soudnictví zavedl, avšak k realizaci nikdy nedošlo: „Komunistická strana nepřipustila jakékoli omezování své moci“ (s. 54). Autor rovněž sleduje personální složení ústavního soudu a jeho postupné obměny. Faktické chování ústavního soudu jako „třetí komory parlamentu“ připisuje autor na vrub praxi politiků a politických stran, které se nesmiřují s prohrou v politické soutěži a obracejí se na moc soudní, čímž ji politizují (s. 58). Jestliže však volení zástupci v parlamentu jsou pouze omylnými lidmi, lze jimi odsouhlasené nevhodné zákony novelizovat, nahrazovat novými a takto permanentně opravovat. Problémem ústavního soudu, který se rovněž skládá z omylných lidí, je (na rozdíl od parlamentu) nemožnost napravit jeho nálezy, proti nimž není odvolání, často i nekritizovatelnost této úctyhodné instituce, přestože sami jednotliví ústavní soudci v konkrétních kauzách publikují svá disentní stanoviska. Autor precizně popisuje fungování ústavního soudu a činnost soudů, poodhaluje však také „válku soudů“, spor mezi nejvyšším a ústavním soudem v 90. letech (s. 84).

Třetí kapitola se obrací od státního orgánu, který o církvích někdy rozhoduje, k církvím samotným. K právnímu postavení nejen církví v České republice, nýbrž k vývoji právního stavu jako takového, autor výstižně uvádí: „V dnešním světě je zřejmá tendence nárůstu právní regulace státu a v důsledku toho zmenšování prostoru svobody státu podřízených subjektů“ (s. 87). Pro rozhodování ústavního soudu o vnitřní autonomii církví a náboženských společností v České republice je rozhodující zejména článek 16 Listiny základních práva svobod. Poměrován standardem tohoto ústavního zakotvení a prvního porevolučního zákona o církvích, publikovaného pod č. 308/1991 Sb., se neukazuje církevní zákon č. 3/2002 Sb. v příznivém světle. A právě nedostatky tohoto nového zákona zavadaly příčinu aktivitě ústavního soudu, kterou podnítily církve či jejich právnické osoby, a autor zde nalézá bohatý materiál. Zásadní nález ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 6/02 byl, obdobně jako další nálezy, publikován, a to konkrétně pod č. 4/2003 Sb., a také se často takto cituje. Autorovo představení argumentace ústavního soudu při rozboru jeho nálezů je ovšem výstižné. Všimá si jak pozitiv, tak rozporů a nelogičností, například že na potvrzení subjektivity katolické církve sou „překvapivě uvedl neratifikovaný (!) návrh Smlouvy mezi Českou republikou a Svatým

stolcem o úpravě vzájemných vztahů“ (s. 109). Tím, že se autor specializuje na pozici katolické církve, nebere v potaz, že cílem napadených ustanovení zákona o církvích bylo například chránit se od případného maskování ekonomických aktivit sekt, které pod pláštěm náboženství vykonávají ve skutečnosti podezřelé ekonomické aktivity, proto zákonodárce stanovil, že příjmy církve mají být použity pouze pro oblast vyznávání náboženské víry. Navíc v důvodové zprávě bylo jasné uvedeno, že je lze používat také pro sociální aktivity. Nicméně ústavní soud udělal dobře, že ustanovení zrušil, neboť nikoli důvodová zpráva, nýbrž samotné zákonné ustanovení stanovilo nepřijatelné omezení. Příklad kauzy manželů Dudových, kterou jako dlouholetý evergreen autor rozebírá, poukazuje na zdrženlivost českých soudů, které chvályhodně nechťejí zasahovat do vnitrocírkevní personální politiky. Kauza Marie Opatrné vykazuje již opačnou tendenci, totiž pokus ústavního soudu určovat, kdo je či není duchovním církve, ačkoli autorem zaznamenaný způsob, jakým s navrhovatelkou církevní zaměstnavatel nakládal, rovněž svědčí bohužel o nečestných úskocích na církevní straně.

Ve čtvrté kapitole autor rozebírá kauzy ohledně diskutované a zpochybňované otázky církevních právnických osob. Problémem je, zda tyto osoby mají být určeny pouze k vyznávání a organizaci záležitostí týkajících se bezprostředně víry, nebo zda mohou být zakládány a evidovány také například za účelem charity a sociální služby. Také jejich evidence se nesmí stát skrytou registrací. Autor uvádí a rozebírá důmyslné argumentace ústavního soudu v jeho nálezech, včetně těch, které apelují na soudnost: „Komunikace, vedoucí k dosažení konsensu, musí především zahrnovat onu schopnost – kterou lze nazvat vkusem či intuicí – jež umožňuje zbytečně se nedotýkat citění druhé strany. Pak mohou být lépe přijaty i názory zastánců zákona, nepostrádající rovněž logiku a oprávněnost, a je možné odvolávat se na skutečný, ne pouze tvrzený konsenzus“ (s. 174). Autor se rovněž pokouší předvídat skutečný úmysl zákonodárce, týkající se napadených zákonných ustanovení: „Asi nebude příliš troufalé, když za těmito snahami zákonodárce odhalíme jeho obavu z rozšíření potenciálních oprávněných církevních osob v budoucím vyřešení církevních restitucí a tudíž snahu zrušením takovýchto historických církevních právnických osob zbavit se budoucí možné povinnosti jim neprávem odebraný církevní majetek muset vrátit“ (s. 183). Diskontinuitu rozhodování ústavního soudu autor odhaluje například těmito slovy: „Takovéto obcházení (či snad až ohýbání) práva neslouží ke cti ústavnímu orgánu, jenž má práve být zárukou a garantem ústavnosti a dodržování práva a spravedlnosti ve státě“ (s. 189).

Nejdelší z kapitol předložené práce je pochopitelně pátá, pojednávající o církevním majetku, jeho restitucích, a o financování církví. Nedostatek soudního politického konsensu v této záležitosti významně nahradil soudní aktivismus ústavního soudu, zejména konceptem „legitimního očekávání“ církví, plynoucího z blokačních paragrafů, neumožňujících dispozici s nemovitostmi, které mají být církvím navraceny. Autor nejprve probírá všechny postupné pokusy o alespoň částečnou náhradu majetkových křivd po roce 1989. Tím, že jde o zpolitizované téma, autor poněkud vášnivě tvrdí, že vláda sociální demokracie byla „učiněnou hrůzovládou“ (s. 202), nebo odbor církví při ministerstvu kultury nazývá „(proti)církevním“ odborem (s. 203). Pro spravedlnost je ovšem třeba poznamenat, že i za vlád levice byly například valorizovány platy kněží, zatímco za dlouhá léta účinnosti restitučního zákona čeští ordináři byli nuceni valorizovat jejich platy jedině tehdy, když se ocitly pod úrovní minimální mzdy, což je samo o sobě tristní. Autor se však většinou nenechává strhnout politizujícími polemikami, podává na mnoha místech velmi precizní a právně podložené výklady některých významných nálezů ústavního soudu, které restitučnímu procesu i majetkovým právům církve a jejích právnických osob napomohly a znemožnily akty politické svévole, jako například pokus o zdanění finančních náhrad za nevydaný církevní majetek.

Jestliže v samostatné kapitole šesté pojednává autor s majetkovou problematikou související „kauzu katedrála“, pak v kapitole sedmé a osmé se dotýká individuálního práva výhrady svědomí. Povinnost mlčenlivosti duchovních, pojednávaná v osmé kapitole naráží na potřebu jasného vymezení pojmu duchovního a devátá kapitola o církevních sňatcích rozebírá poněkud bizarní kauzu, která dokresluje celkové spektrum záležitostí, jimiž se český ústavní soud musel v souvislosti s církvemi zabývat.

Práce je zpracována velmi komplexně a autorův styl spojuje místy až lapidární nebo vášnivé vyjadřování s přísnou právní akribií. V hodnocení nelogických právních kroků přistupuje někdy ke kousavé ironii. Pro knižní vydání by mohl text ještě podstoupit jazykovou korekturu, neboť se v něm například vyskytují četné slovakismy. Také některé ostré hrany, hodnotící konkrétní politické strany a osobnosti, by mohly být poněkud otupeny, aby se neztratil ze zřetele ryze vědecký charakter práce. Autor uchopil velké množství legislativy a s ní související judikatury, tematicky vhodně vše rozčlenil a nejdůležitější položky podrobně rozebral. Takto komplexně ještě nebyla judikatura Ústavního soudu České republiky týkající se církví nikým pojednána. Autor tak prokázal hlubokou právní erudici a jeho práci **doporučuji k úspěšné obhajobě.**

Praha, 27. 7. 2021

doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., J.C.D.
Jihočeská univerzita, teologická fakulta

Marián Čačík:
**Wpływ orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na organizację
stosunków Kościoła i państwa w Republice Czeskiej**
Recenzja

Przedłożona rozprawa doktorska ma 307 stron tekstu własnego, a do tego zaopatrzona jest w streszczenie w języku polskim i angielskim. Wykorzystane źródła i literatura zostały bardzo odpowiednio podzielone. Wśród chronologicznie wymienionych ustaw, począwszy od austriackiego kodeksu cywilnego z 1811 r., znalazły się również ustawy konstytucyjne, nie ma za to niżej stojących norm ustawowych, dla których, wraz z innymi dokumentami, zarezerwowany jest dopiero podrozdział „Agenda rządowa”, ponieważ chodzi tu przede wszystkim o rozporządzenia rządowe. Na projekty ustaw i uzasadnienia autor powołuje się ze źródeł internetowych, jak również na orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego Republiki Czeskiej. Warto tutaj wspomnieć, że medium publikacji Trybunału Konstytucyjnego jest książkowy Zbiór ustaleń i uchwał, ponadto ustalenia publikowane są również w Dzienniku Ustaw [Sbírka zákonů]. Użyta literatura fachowa składa się z podziwu godnych 128 pozycji, w tym również źródeł internetowych, ale przede wszystkim eksperckich źródeł prawniczych, w szczególności z literatury konfesjonalistycznej, pisanej w większości w języku czeskim (logiczne, w związku z omawianą tematyką), ale także w językach polskim i angielskim.

Już sam wstęp ujawnia typowy styl autora. W niewątpliwie fachowe omówienie problematyki włącza się pewna jędrność, patos, nawet pewna bezkompromisowość w ocenach. Problematyka stosunków między państwem a kościołami w Republice Czeskiej jest oczywiście gorącym tematem politycznym, szczególnie rozbudza emocje restytucja majątków kościelnych, jednak wzmożone wysiłki w celu wyparcia kościoła z przestrzeni publicznej można dostrzec także w państwach niemających za sobą 40 lat komunistycznej propagandy ateistycznej, którą autor wymienia jako główną przyczynę niechęci czeskiej opinii publicznej (str. 9–10), a zatem logicznie i aktualnej niechęci dużej części czeskiej sceny politycznej do przyznania kościołom praw, jakie mają im się należeć zgodnie z zasadami sprawiedliwości. Już we wstępie autor przybliży również podstawę, wokół której skupiać się będzie później interpretacja orzecznictwa czeskiego Trybunału Konstytucyjnego. Z jednej strony określa Trybunał Konstytucyjny Republiki Czeskiej jako „gwarancję i gwaranta stanowionych w konstytucji praw i wolności oraz wartości państwa prawa” (str. 10), ale jednocześnie znajduje w praktyce decyzyjnej tegoż szacownego organu władzy sądowej „pewien brak ciągłości w decyzjach, często w zależności od aktualnego składu” (str. 11). Z siedmiu rozdziałów, z których składa się praca, autor uważa kluczowy „tryptyk” (jak go sam nazywa) tematów, w których Trybunał Konstytucyjny najczęściej podejmował decyzje, czyli rozdziały 3. o sprawie autonomii kościołów i społeczności religijnych, 4. o kościelnych osobach prawnych, oraz 5. o majątku kościelnym i jego restytucji.

Pierwszy rozdział nadaje odpowiedni kontekst całej tematyce, skupiając się na stosunkach między Kościołem a państwem, od pierwszej Republiki Czechosłowackiej do chwili obecnej. Za dość nieostrym problem rozdzielenia, który pojawił się w przestrzeni politycznej i prawnej wkrótce po utworzeniu przedmonachijskiej republiki autor dostrzega najprawdopodobniej nieudaną jeszcze wtedy próbę „rozległej sekularyzacji życia publicznego, nie do końca

odmiennej od tej, która została przeprowadzona 30 lat później” (str. 14), czyli przez reżim komunistyczny po jego dojściu do władzy. Za to później, w czasach pierwszej republiki, udało się uchwalić korzystną finansowo dla kościołów ustawę o wynagrodzeniach dla duchownych (congrua) i osiągnąć ogólnie godną pozycję, nie można bowiem zapominać, jak podkreśla autor, że przedstawiciele władzy państwowej musieli „zachować na względzie ludność, spośród której ponad 80% deklaroowało przynależność do Kościoła Katolickiego” (str. 22). Do negatywnych stron pierwszej republiki autor zalicza wstępną reformę gruntów, skierowaną przeciw dużym właścicielom ziemskim, wśród których Kościół katolicki zajmował pierwsze miejsce. Jeśli w upolitycznionych refleksjach po 1989 r. pojawiły się wyobrażenia, że Kościół nigdy nie posiadał żadnych majątków, autor podkreśla to w tym kontekście ustawę „zajmującą”, które pozbawia podmioty kościelne i inne faktycznego prawa własności (str. 31). Autor krytycznie wypowiada się także o paragrafie kazaniowym (także: kazalnicy) (str. 24), jednak miał on być przede wszystkim obroną przed propagandą węgierskiej irredenty przeciw Czechosłowacji. W kontekście prezentacji pierwszorepublikowego *modus vivendi* dobrze byłoby dokonać korekty: podczas gdy dziennikarski styl wypowiedzi często bez wyjaśnienia rozszerza pojęcie „Watykan”, właściwsze byłoby mówienie tu o Stolicy Apostolskiej (str. 36). Jeśli chodzi o reżim komunistyczny, autor bardzo trafnie wymienia wszystkie najgorsze przejawy niesprawiedliwości wobec Kościoła na końcu lat 40. i początku lat 50. Mógłby może ograniczyć (na str. 40) co najmniej krótkie rozluźnienie Praskiej Wiosny pod koniec lat 60., które, choć nie przyniosło trwalszych rezultatów (być może oprócz ponownej legalizacji zniesionego w epoce stalinowskiej Kościoła Grekokatolickiego), obudziło jednak wśród wiernych spore nadzieje i siły twórcze. Przegląd historyczny kończy się w okresie bezpośrednio po przewrocie w 1989 r., kiedy przyjęto częściowe ustawodawstwo dotyczące restytucji, aby w Czechosłowacji mogło dojść do przywrócenia życia zakonnego.

W drugim rozdziale autor przedstawia Trybunał Konstytucyjny, a także zajmuje się niektórymi historycznymi okolicznościami związanymi z sądownictwem konstytucyjnym. Według autora okres reżimu komunistycznego jest okresem „bezczasu sprawiedliwości konstytucyjnej” (str. 53). Szczególnie groteskowa jest sytuacja po 1968 r., będącym typowym przykładem tego, że nadzieje pokładane w procesie reform „praskiej wiosny” nie mogły zostać zrealizowane. Ustawa konstytucyjna o federacji czechosłowackiej (nr 143/1968) wprowadziła konstytucyjny wymiar sprawiedliwości, jednak do jej realizacji nigdy nie doszło: „Partia komunistyczna nie dopuszczała jakiegokolwiek ograniczanie swojej władzy” (str. 54). Autor obserwuje również skład Trybunału Konstytucyjnego i jego stopniowe zmiany. Faktyczne postępowanie Trybunału Konstytucyjnego jako „trzeciej izby Parlamentu” autor przypisuje praktyce polityków i partii politycznych, którzy nie akceptują przegranych w konkurencji politycznej i zwracają się do władzy sądowniczej, upolityczniając ją w ten sposób (str. 58). Jeżeli jednak wybrani przedstawiciele w Parlamencie są jedynie omylnymi ludźmi, uchwalane przez nich niewłaściwe ustawy można nowelizować, zastępować i zastępować nowymi, permanentnie je w ten sposób poprawiając. Problem Trybunału Konstytucyjnego, który również składa się z omylnych ludzi, jest (w przeciwieństwie do parlamentu) niemożliwość korygowania jego ustaleń, od których nie ma odwołania, a często nawet niemożliwość krytyki tej szacownej instytucji, nawet jeśli sami indywidualni sędziowie konstytucyjni publikują swoje odrębne opinie w konkretnych przypadkach. Autor precyzyjnie opisuje funkcjonowanie Trybunału Konstytucyjnego i działalność sądów, ujawnia jednak również „wojnę sądów”, spór między Najwyższym Trybunałem a Trybunałem Konstytucyjnym w latach 90. (str. 84).

Trzeci rozdział odchodzi od władzy państwowej, która czasami decyduje w sprawie kościołów, do samych kościołów. W sprawie statusu prawnego nie tylko kościołów w Republice Czeskiej, ale także rozwoju statusu prawnego jako takiego, autor oświadcza: „W dzisiejszym świecie istnieje wyraźna tendencja do wzrostu regulacji prawnych państwa, a w rezultacie zmniejszenia przestrzeni wolności jednostek państwu podlegających” (str. 87). Dla decyzji Trybunału Konstytucyjnego na temat wewnętrznej autonomii kościołów i społeczności religijnych w Republice Czeskiej decydujący jest szczególnie artykuł 16 Karty podstawowych praw i wolności. Przy mierzeniu według tych postanowień konstytucyjnych i pierwszej porewolucyjnej ustawy o kościołach, opublikowanej pod nr 308/1991 Sb. [Dz.U.], ustawa o kościołach nr nr3/2002 Sb. [Dz.U.] nie prezentuje się w korzystnym świetle. I to właśnie niedostatki tej nowej ustawy stały się przyczyną działania Trybunału Konstytucyjnego, do którego impuls dały kościoły lub ich osoby prawne, a autor znajduje tu bogate materiały. Podstawowe ustalenia Trybunału Konstytucyjnego, nr akt Pl. US 6/02 został, podobnie jak inne ustalenia, opublikowany, konkretnie pod numerem 4/2003 Sb. [Dz.U.] i także jest często cytowany. Jednak przedstawienie argumentacji Trybunału Konstytucyjnego przez autora podczas analizy jego ustaleń jest trafne. Zwraca uwagę zarówno na strony pozytywne, jak i sprzeczności i nielogiczności, na przykład na to, że potwierdzenie podmiotowości Kościoła katolickiego Trybunał „zaskakująco powołał się na nieratyfikowany (!) projekt Traktatu między Republiką Czeską a Stolicą Apostolską w sprawie organizacji wzajemnych stosunków” (str. 109). Ponieważ autor specjalizuje się w stanowisku Kościoła katolickiego, nie bierze pod uwagę faktu, że kwestionowane postanowienia ustawy o kościołach miały na przykład na celu ochronę przed ewentualnym maskowaniem działalności gospodarczej sekt, które pod pretekstem religii prowadzą w rzeczywistości podejrzaną działalność gospodarczą, prawodawca ustanowił zatem, że dochody kościoła powinny być wykorzystywane jedynie na rzecz obszaru wyznawania wiary religijnej. Ponadto w uzasadnieniu wyraźnie stwierdzono, że może on być również wykorzystywany do działalności społecznej. Trybunał Konstytucyjny zrobił jednak dobrze, uchylając ten przepis, ponieważ nie uzasadnienie, ale samo postanowienie ustawy stanowiło niedopuszczalne ograniczenie. Przykład sprawy małżonków Dudów, którą autor analizuje jako wieloletni evergreen, wskazuje na wstrzeźliwość czeskich sądów, wykazujących pochwałę godną niechęć do ingerowania w wewnątrzkościelną politykę personalną. Sprawa Marie Opatrnej pokazuje już tendencję odwrotną, a mianowicie próbę określenia przez Trybunał Konstytucyjny, kto jest lub nie jest duchownym kościoła, chociaż zauważony przez autora sposób, w jaki powód kościelny pracodawca potraktował wnioskodawczynię świadczy również, niestety, o niehonorowych działaniach po stronie kościoła.

W czwartym rozdziale autor omawia sprawy dotyczące dyskutowanej i podawanej w wątpliwość kwestii kościelnych osób prawnych. Problem polega na tym, czy osoby takie mają być przeznaczone wyłącznie do spraw wyznaniowych i organizacji spraw związanych bezpośrednio z wiarą, czy też mogą być tworzone i rejestrowane także na przykład na potrzeby działań charytatywnych i usług socjalnych. Ich rejestracja nie może również stać się rejestracją ukrytą. Autor opisuje i analizuje złożoną argumentację Trybunału Konstytucyjnego w jego ustaleniach, w tym te, które odwołują się do rozsądku: „Komunikacja, prowadząca do osiągnięcia konsensusu, musi przede wszystkim zawierać tę zdolność – którą można nazwać smakiem lub intuicją – co pozwala nie urażać niepotrzebnie uczuć drugiej strony. Wtedy mogą być lepiej przyjęte również poglądy obrońców prawa, które są również logiczne i uzasadnione, można też powołać się na prawdziwy, nie tylko rzekomy konsensus” (str. 174). Autor stara się również przewidywać faktyczny zamiar ustawodawcy dotyczący kwestionowanych postanowień: „Prawdopodobnie nie będzie to nazbyt odważne, jeśli za tymi wysiłkami ustawodawcy ujawnimy jego obawę przed rozszerzeniem potencjalnych

uprawnionych osób kościelnych w przyszłych rozwiązaniach restytucji kościelnych, a tym samym próbę pozbycia się przyszłych ewentualnych zobowiązań do zwrotu niesłusznie przejętej własności kościelnej przez unieważnienie takich historycznych kościelnych osób prawnych" (str. 183). Niekonsekwencję decyzji Trybunału Konstytucyjnego autor ujawnia na przykład tymi słowami: „Takie obchodzenie (a może nawet naginanie) prawa nie przysparza szacunku organowi konstytucyjnemu, który ma być właśnie zapewnieniem i gwarantem konstytucyjności i poszanowania prawa i sprawiedliwości w państwie” (str. 189).

Najdłuższy z rozdziałów przedłożonej pracy to oczywiście rozdział piąty, poświęcony majątkowi kościelnemu, jego restytucji i finansowaniu kościołów. Brak konsensusu politycznego w tej sprawie znacznie zastąpił aktywizm sądowy Trybunału Konstytucyjnego, w szczególności koncepcja „uzasadnionych oczekiwań” kościołów, wynikających z paragrafów blokujących, uniemożliwiających dysponowanie nieruchomościami, które mają zostać kościołom zwrócone. Autor najpierw omawia wszystkie kolejne próby co najmniej częściowej kompensacji krzywd majątkowych po 1989 roku. Określając to jako temat upolityczniony, ze sporym zapalem stwierdza, że rządy socjaldemokracji były „wręcz rządami terroru” (str. 202), albo nazywa wydział do spraw kościołów w Ministerstwie Kultury wydziałem „(anty)kościelnym” (str. 203). Gwoli sprawiedliwości należy jednak zauważyć, że także za rządów lewicy waloryzowano, na przykład, wynagrodzenia kapłanów, podczas gdy w ciągu długich lat obowiązywania ustawy restytucyjnej ordynariusze czescy zmuszeni byli do waloryzowania pensji tylko wtedy, kiedy znalazły się poniżej poziomu płacy minimalnej, co samo w sobie jest smutne. Autor jednak zazwyczaj nie pozwala się unieść politycznym polemikom, w wielu miejscach podaje bardzo precyzyjne i prawnie udokumentowane interpretacje niektórych ważnych ustaleń Trybunału Konstytucyjnego, które pomogły w procesie restytucyjnym oraz w sprawie praw majątkowych Kościoła i jego osób prawnych i uniemożliwiły akty samowoli politycznej, jak na przykład próba opodatkowania rekompensat finansowych za nieoddany majątek kościelny.

Jeżeli w oddzielnym rozdziale autor zajmuje się problematyką majątkową związaną ze „sprawą katedry”, to w rozdziale siódmym i ósmym dotyka indywidualnego prawa do sprzeciwu sumienia. Obowiązek zachowania tajemnicy przez duchownych, omawiany w rozdziale ósmym, wiąże się z koniecznością jasnej definicji pojęcia duchownego, a rozdział dziewiąty o małżeństwach kościelnych analizuje dość dziwny przypadek, ilustrujący całe spektrum problemów, z którymi czeski Trybunał Konstytucyjny musiał się zmierzyć w odniesieniu do kościołów.

Praca przygotowana została bardzo kompleksowo, a styl autora łączy czasem wręcz lapidarny lub emocjonalny styl ze ścisłymi acribiami prawnymi. Oceniając nielogiczne kroki prawne posuwa się czasem do gryzącej ironii. Niektóre ostrza, stosowane przy ocenie konkretnych partii politycznych i osób, można by było nieco stępić, aby nie cierpiał na tym czysto naukowy charakter pracy. Autor skupił się na wielkiej ilości aktów prawnych i powiązanego z nimi orzecznictwa, odpowiednio podzielił całość tematycznie i szczegółowo przeanalizował najważniejsze pozycje. Orzecznictwo czeskiego Trybunału Konstytucyjnego w sprawach dotyczących kościołów nie zostało jeszcze dotąd tak kompleksowo omówione. Autor wykazał w ten sposób głęboką erudycję prawną, a jego pracę **polecam do udanej obrony**.

Praga, 27. 7. 2021 r.

doc. JUDr. Stanislav Přibyl, Ph.D., Th.D., J.C.D.
Jihočeská univerzita, wydział teologiczny